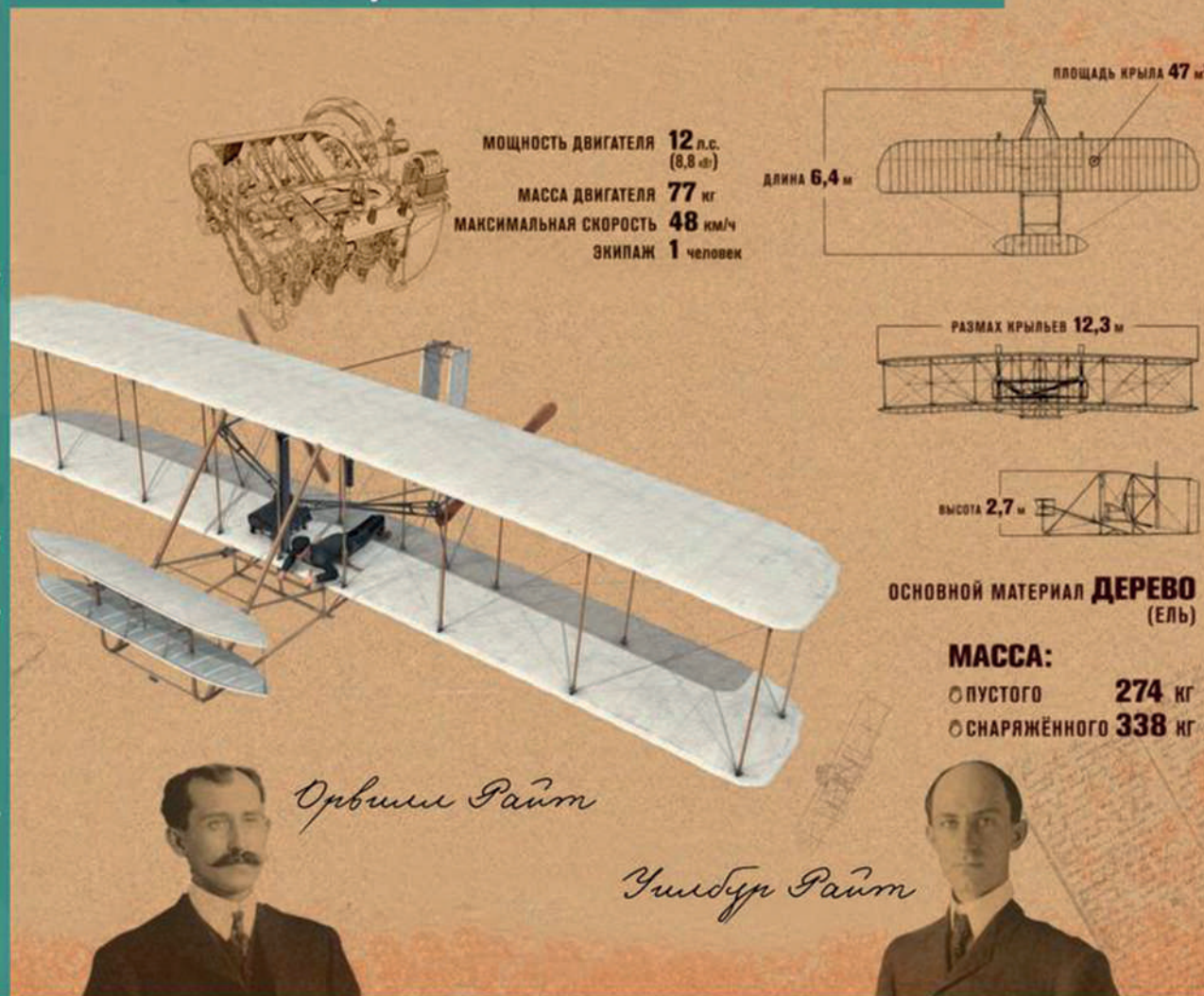

YANGI O'ZBEKISTON: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM

CONFERENCES.UZ 2023

DAVRIYLIGI: 2018-2023

DUNYODA BIRINCHI KASHF
ETILGAN SAMALIYOT

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJY OLIY TA'LIM MUASSASALARI PROFESSOR-O'QITUVCHILARI, YOSH OLIMLAR, DOKTORANTLAR VA IQTIDORLI TALABALAR

TOSHKENT SHAHAR, AMIR
TEMUR KO'CHASI, PR.1, 2-UY.

+998 97 420 88 81
+998 94 404 00 00

WWW.TAQIQOT.UZ
WWW.CONFERENCES.UZ

APREL
№51

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИННОВАЦИЯ, ФАН
ВА ТАЪЛИМ
7-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
ИННОВАЦИИ, НАУКА
И ОБРАЗОВАНИЕ
ЧАСТЬ-7**

**NEW UZBEKISTAN:
INNOVATION, SCIENCE
AND EDUCATION
PART-7**

ТОШКЕНТ-2023

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” [Тошкент; 2023]

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” мавзусидаги республика 51-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 апрель 2023 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2023. - 22 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегияси-дан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган етти устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофик;– илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Хорижий тиллар факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Проф. Хамидов Мухаммадхон Ҳамидович «ТИИМСХ»

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпلامга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

1. F.T.Temirova	
TIL IFODA VOSITALARINING SEMANTIK FUNKSIONAL POTENSIALI	7
2. Yuldosheva Zulfizar Sobir qizi	
THE ANALYSIS OF THE WORKS OF JOHN STEINBECK.....	9
3. Джанабергенова Айнура Ниетбай кызы	
ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛИ АНТРОПОНИМЛЕРИН ҮЙРЕНИЎДИҢ ӘҲМИЙЕТИ	12
4. M.F. Aisina	
ANTONYMY AS A LEXICAL PHENOMENON IN THE RUSSIAN LANGUAGE	14
5. Ahmedova Vaziraxon Asqarovna, Isroilova Zamira Bahtiyor qizi	
JADID DRAMALARIDA TA'LIM-TARBIYA MASALASI	16
6. Саидова Феруза Комол кизи	
КАТЕГОРИИ МЕСТА И ВРЕМЕНИ В РУССКОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.....	18
7. Rajabova Salimaxon Olimjon qizi	
HAJV VA MATNNING ASL MOHIYATI VA TARJIMADAGI O'RNI	20

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

TIL IFODA VOSITALARINING SEMANTIK FUNKSIONAL POTENSIALI

F.T.Temirova

O'zDJTU mustaqil taqiqotchisi

Telefon: +9989787103070

yagona199212@mail.ru

ANNOTATSIYA: Til inson xohish istaklarini ro'yobga chiqarish, madsadini amalga oshirish, fikr mulohazalarini ifodalash uchun vosita bo'lib xizmat qiladi. Til birliklarini o'rganishning funksional tamoyili o'z ichiga ularning tuzilishi va har bir potensial jihatini ochib berishni qamrab oladi.

KALIT SO'ZLAR: funksional potensial, tasviriy ifoda, nutq ta'sirchanligi, badiiy diskurs.

Funksional potensial tushunchasi tilshunoslik sohasida juda keng qamrovli yo'nalish hisoblanadi, tilshunos Y.S.Kubrikovning talqinicha bu tushuncha o'rganish va tahlil qilish uchun sezilarli darajada ochiq va aniq [1.9]. Nutqimizda ishlatiladigan har bir til birliklari o'z maqsadi va vazifasiga ega. A.V. Bandarkoning fikricha til birliklarinig vazifasi, potensial yondoshuvni talab etadi ya'ni, aynan bir maqsadni ifodalaydigan til birliklarining funksional tuzilishini aniqlab, ularning nutq faoliyatidagi vazifasini belgilash. Bandarkoning talqinidan kelib chiqilsa funksional potensial tushunchasi til birliklari uchun kompleks aspekt vazifasini bajaradi, ya'ni ularning nutqdagi o'rnini, maqsadi va vazifasini belgilaydi. Tilimizdagi har bir ifoda vosita semantik va sintaktik jihatdan aniq bir tuzilishga ega. Bu xususiyatlarni yaqqol kuzatish uchun esa kontekst tahlilning ahamiyati katta.

Sommerset Moyemning “Nonushta” hikoyasidan misol keltirsak. *“Honim ularni qanday qilib jig'ildonidan o'tkazayotganini kuzatdim va odatdagidek xushmuomalalik bilan drammaturgiyaning ahvoli haqida gap ochdim”* Keltirgan gapda so'zlovchi nima uchun honimning tammaddi qilayotganini kuzatgani va nima uchun xushmuomalalik bilan suxbat boshlagani mavhum. Balki ular juda yaqin, yoki shunchaki o'tkinchi suxbatdoshlarmi, shuningdek so'zlovchning noroziligini ifodalashga xizmat qilayotgan metonimiyaning vazifasi nimada? Balki so'zlovchi norozi emas shunchaki qo'pol, tarbiya ko'rmagan, honimlar bilan muloqot qilishda so'z tanlashni bilamaydigan savodsiz kishidir. Shu o'rinda savol tug'iladi bordi-u u savodsiz kishi bo'lsa drammaturgiya haqida so'z ocharmidi, bordi-yu qo'pol tarbiyasiz kishi bo'lganda hushmuomalalik bilan gapirarmidi? Aynan shunday mavhumliklardan qochish uchun yuqorida ta'kidlaganimizdek ifoda vositalarining o'zigina yetarli emas kontekstning ham ahamiyati yuqori.

Tasviriylik kam yoki ko'p bo'lishidan qat'iy nazar, ularning barchasi muhim bir vazifaga-nutqning to'g'ri, aniq, mantiqiy ta'sirchan xullas, mukammal bo'lishiga xizmatqiladi. Shu yo'l orqali funksional jihatdan farq qiladigan har bir nutq uslubi o'zaro bog'liqlikda aniq ifoda bilan hamda tarixiy shakllangan va an'anaviy muomala muhiti bilan doimo aloqada bo'lgan tilning barcha sathlarida so'zlashishning alohida aktlari shaklida amalga oshiriladigan vositalar bilan yaratiladi. Nutq ta'sirchan, aniq, maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi uchun undan foydalanuvchi tilning stilistik resurslari va me'yorlarini yaxshi bilishi lozim.

Badiiy diskursni tahlil qilishda tilshunoslik fani manfaatdor bo'ladigan boshqa bir jihat bor va uni ikki yo'nalishga ajratib o'rganishga to'g'ri keladi. Birinchidan, badiiy asar matnidan tilni sinxronik va diaxronik yo'nalishda o'rganishda, tilshunoslikning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqishda uning ma'lum darajadagi yoki hozirgi paytdagi ahvolini, taraqqiyot qonunlarini o'rganishda, turli kategoriyalarni ilmiy tahlil qilishda material sifatida foydalaniladi ikkinchidan, badiiy asar materialidan tilde yuzberayotgan sifat o'zgarishlari, ya'ni ma'no taraqqiyotini aniqlash maqsadida foydalaniladi. Bunda tadqiqotchining o'z oldiga qo'ygan maqsadidan kelib chiqib, tildagi barcha birliklar qamrab olindi va ular alohida bir prizmadan, stilistik prizmadan

o'tkaziladi. M.H.Kojina [2.153-211] tabiri bilan aytganda bu tekshirish til birliklari ichiga vertical kirib boradi. Bu tadqiqotlarda til vositalarining o'z birlamchi ma'nolari emas, balki matnga oid, nutqdagi qo'shimcha ma'nolari ularning bajargan vazifalari va bu bajargan vazifalarga qarab uslubiy chegaralanishlari o'rganiladi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek til ifoda vositalari badiiy adabiyotlarda erkalash, kichraytirish, qiyoslash, bo'rttirish, emotsional hamda jismoniy holatni ta'svirlashda foydalaniladi. Asardagi qahramon nutqining boyligi, voqea xodisalarning ravon bayon etilganligi yozuvchi nutqining boyligidan dalolat beradi. Jek Londonning “Love of life” (Hayotga muxabbat) hikoyasida til ifoda vositalarining imkoniyatlari qahramonlarning emotsional holatini ochib berishda yaqqol namoyon bo'ladi. Jumladan, “*Qani endi yashirib qo'ygan joyimizdagi o'qlardan hozir ikkitaginasini bo'lsa, -deb qo'ydi ulardan biri*”. Berilgan gapda ma'no kuchaytirish ikkitagina so'zidagi –gina qo'shimchasi orqali amalga oshirilgan. Aynan shu ifoda vositasi qahramonning ayni damdagi ilojsiz, xorg'in holatini ifodalagan. Yuqoridagi birgina qo'shimcha orqali emotsionallik oshirilmoqda. Yuqoridagi misolda keltirilgan til ifoda vositasi orqali kontekstdagi vaziyat, qahramonlar ichki xolati ochib berilmoqda. Qahramonlarning damdagi holatini, o'quvchiga to'laqonli yetkazish, shuningdek ta'sirchanlikni oshirish maqsadida yozuvchi epitetdan unumli foydalangan: “*They did not remove their foot-gear, though the water was icy cold-so cold that their ankles ached and their feet went numb*”. Hikoyani o'qish jarayoniga yozuvchi epitet, mubolag'adan ko'p foydalanganini ko'ramiz, bu holatni yozuvchining o'ziga hos uslubi deyishimiz mumkin. Yuqoridagi misolda keltirilgan *icy-cold* jumlasiga nazar tashlasak, ma'lumki *icy* sovuqlikni ifodalaydi, shu holatda ta'sirchanlikni oshirishda yozuvchi *cold* so'zini tanlagan. Demak gap aynan *the water was icy* tarzida keltirilganda biz shunchaki sovuq haroratni tushunishimiz mumkin bo'lardi. Shuni ta'kidlash kerakki biron bir vaziyat, holatni anglash o'quvchi yoki tinglovchining hayotiy tajribasi, yashayotgan muhit va sharoitidan kelib chiqqan holda bevosita yuzaga keladi. Ma'lumki, bu jarayon kognitiv faoliyat mahsuli hisoblanadi. Yuqoridagi misolni issiq iqlim sharoitida yashaydigan kitobxon o'qisa unda sovuq, yoki qaxraton sovuq haqida ma'lumot borku lekin tajriba yo'q va aynan shunday tushuncha yoki bo'lmasa vaziyatni o'quvchiga to'laqonli yetkazishda yozuvchi epitetdan foydalangan deb aytishimiz mumkin. Yoki aksincha muzli o'lkalarda yashovchilar qahramon ichki holatini to'laqonli anglab bevosita unga hamdarlik bildirishlari, uning ruxiy va emotsional holatini to'liq anglashlari mumkin.

Hikoyaning o'zbek tilidagi tarjimasida ham bu holat takrorlangan: “*Suv muzdek sovuq bo'lishiga qaramay ular oyoq kiyimlarini yechmadilar. Suv shu qadar sovuq ediki, oyoqlari barmoqlarigacha uvishib qoldi*”.

Yuqorida tanlangan hikoyada tasviriy ifoda vositalari emotsionallikni oshirish uchun xizmat qilganligi bevosita hikoyaning tuzilishi, qahramonlarning holatiga ko'ra tanlangan bo'lib, hikoyaning umumiy xarakter xususiyatlarini shakllantiradi.

Aytish mumkinki insonning emotsional, ruhiy, jismoniy holatini his qilish va anglashda til ifoda vositalarining o'rni beqiyos. Keltirilgan vaziyatni anglash esa bevosita kognitiv tilshunoslikning mahsuli hisoblanadi va ayni shu jabhada kognitiv tilshunoslik va boshqa fanlarning o'zaro aloqasi ko'zga tashlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кубрикова Е.С. Язык и знание: На пути получения знания о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. -Москва, 2004.-9 б.
2. Дейк Ван Т.А., Кинч В. Стратегии понимания связанного текста /Новое в зарубежной лингвистике. Vip.23. -М.: Изд-во Progress, Когнитивный аспект языка 1988. 153-211 с.
3. Jak London “love of life” (Hayotgammuxabbat). -Moskva: Progress, 1959.
4. S. Moyem “Luncheon”(Nonushta). -Moskva: Progress, 1959
5. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/discourse>

THE ANALYSIS OF THE WORKS OF JOHN STEINBECK

Yuldosheva Zulfizar Sobir qizi

teacher The department of practical
disciplines of English language 2 Uzbekistan
State World Language University

Abstract. John Steinbeck's power as a story teller is established in his depiction of the working people of America. Its Steinbeck's understanding of the common man that gives his books widespread appeal and keeps them in print all over the world. Instead of being a writer of the 1930s, Steinbeck speaks specifically to man's display concerns, he as well was ahead of his time in creating a biological view of man's put within the universe. He brought to the American dream the thought of self-improvement, the thought that the American inner voice ought to moreover contain resistance and kindness and over all a majority rule see of life.

Key language: paisanos, loyalty, commercial success, Tortilla Flat, wealth, friendship, responsibility, corruption, humanity, weakness.

Introduction. The famous author John Steinbeck wrote his first major commercial success, Tortilla Flat in 1935. This work is an early John Steinbeck novel set in Monterey, California. The novel was the author's first clear critical and commercial success. The book portrays a group of 'paisanos'—literally, countrymen—a small band of errant friends enjoying life and wine in the days after the end of World War I. Tortilla Flat holds themes of loyalty, friendship and trust. Out of friendship and loyalty, Danny invited his friends to live with him when, as being a house owner was a symbol of status in Danny's neighborhood, he could have gotten a job and lived a better life.

John Steinbeck's books have that ever-elusive quality of agelessness. Biologically cognizant some time recently the criticalness of climate alter was broadly discussed, but delicate in its understanding of humankind's numerous inadequacies, this literary giant's work feels breathtakingly current within the present moment.

The qualities that most characterize the work of John Steinbeck are a supple narrative style, a versatility of subject matter, and an almost mystical sympathy for the common human being. His fiction is peopled with men and women somehow shoaled from society's mainstream yet possessed of a vision that is itself a source of strength. His characteristic narrative method is to portray these people with an unerring mixture of realism and romance.

Although the Great Depression is the central social focus of Steinbeck's best work, his characters respond to those social forces not only in terms of realistic confrontation but also in the form of a romantic, intuitive escape. His characters become not so much victims of social or economic failure but celebrants of a life-force beyond society and economics.

One of the famous novel of John Steinbeck is Tortilla Flat, published in 1935. In just a year the novel would go on to win the Commonwealth Club of California Gold Medal in the state of California. Prior to Tortilla Flat, Steinbeck published four other books but with little to no success. When Tortilla Flat was republished in 1937, it included a forward written by Steinbeck addressing the problematic portrayal of the paisanos, saying that he wrote about them because he liked them, not because they are quaint. Steinbeck went on to say that he did not like the way readers looked at the paisanos with amusement and pity for their poverty, and apologized for the harm he might have caused them.

In the town of Tortilla Flat above beautiful Monterey lived a group of men called the paisanos. They were drunkards, thieves, ruffians, and vagabonds, but they were also surprisingly good at heart; requiring little more from life than friendship and a little wine. the novel chronicles the experiences of Danny and his purposeless group of friends as they rearrange to the world at home. They devote themselves to drinking, battling, making amends, and attempting to enjoy their lives that were about snuffed out by the Great War. Among these paisanos were Danny, Pilon, Pablo, Jesus Maria, and Big Joe Portagee. When the First World War broke out, these paisanos decided to enlist in a fir of drunken patriotism. None of them actually made it anywhere near combat, and soon returned to Monterey to find it more or less as they had left it.

Danny and his friends are described in heroic terms, but their thoughts and actions are frequently selfish. For example, in the first chapter, Danny does not want to share his food with Pilon until

he realizes Pilon is hiding a bottle of brandy. Then, when Danny offers to share his food, Pilon is bound by convention to share his liquor as well. As a result, both men behave exactly as they would if they were actually unselfish. Throughout the novel, the narrator praises exchanges of this kind as examples of true unselfishness—but little details give away their true feelings.

The narrator makes a subtle distinction between intentions and actions. The narrator describes Pilon admiringly when Pilon intends to give Danny rent money. When the money gets spent on wine instead, the narrator makes it sound like this is inevitable - not something Pilon chooses to do. Similarly, throughout the novel, if the character's plan to share anything, they are good and kind. If they use it, drink it, or burn it before they get a chance to share, the tone shifts, and their actions are described dispassionately, like bad weather.

By equating good intentions with goodness, Steinbeck creates a world in which characters can become good merely by convincing themselves they have a good reason for their actions. Pilon, the most intelligent and logical of Danny's friends, is the master at this. Pilon takes an interest in a mentally challenged man named the Pirate because the Pirate is hiding a stash of money. Pilon weaves a complex web of logic to tell himself the Pirate needs help spending his money.

But just when it seems clear that Pilon is evil, Steinbeck turns the matter on its head. He says Pilon, an idle drifter and petty thief, is better than people who are most admired by society, with "neither the stupidity, the self-righteousness nor the greediness for reward ever to become a saint." This suggests that respectable people are even worse than Pilon, Danny, and their friends about weaving webs of lies to make themselves seem good. And as the chapter progresses, Danny's friends' attempt to divert the Pirate's money gets thwarted: The Pirate asks them for help stashing it and explains he means to spend it on a gift for Saint Francis. After this point, they cannot steal the money without breaking their codes of friendship, loyalty, and honor. Once again, they act as they would if they were good.

Steinbeck's message is that goodness is always partly evil, and vice versa: "The belly of every black and evil thing is as white as snow." In this story, nothing is pure. Everything is ambiguous. People who seem awful may be heroes too, and people who seem like heroes are probably awful.

Danny and his friends value friendship highly. In spite of their willingness to fight, steal, and shirk work, they follow a strict code of ethics in their behavior toward each other. Central to this code is the respect of friends' property and the obligation to share with people who offer what they have. When one character offers to share something, the others always do the same. Danny shares his house, so his friends bring him whatever they have. They even vow to feed him—although they dodge the obligation to work toward this goal.

The code of loyalty would not be so strong without Danny and Danny's house. In the early chapters, before Danny takes possession of his houses and allows the others to live with him as guests, the characters frequently try to keep their food and wine for themselves instead of sharing it. Only after Pilon, Pablo, and Jesus Maria move in with Danny does their little community begin to function effectively. But Danny's centrality to the community is also its weakness. When he breaks the code at the end by running away, keeping his money and wine for himself, and stealing from his friends, nobody has any power to stop him. He is their benefactor, so they cannot "discipline" him as they would Big Joe. This is why, when he stops running amok and returns home, he is accepted back without comment. This episode creates a feeling of uncertainty because it makes clear that Danny's house cannot last forever.

To the narrator and the other characters, Danny's attitude toward his property seems miraculous. Everyone else is corrupted by wealth, but Danny resists temptation and unselfishly shares what he owns. This unusual characteristic helps elevate Danny to the level of a mythical hero, but it is also unsustainable. Danny's status as a homeowner sets him apart from his friends and makes it difficult for him to live as he pleases. The responsibility contradicts with his desire to live a simple, carefree life. This pressure contributes to his death at the end of the story.

All of the themes in *Tortilla Flat* are ambiguous in some way, and the message about wealth is no exception. Beneath the story of carefree simplicity lie hints of a society in which poverty also causes suffering. Danny and his friends meet a poor corporal from Mexico whose sick baby dies in their house. Then, they steal food for a woman too poor to feed her nine children. Details like these complicate Steinbeck's suggestions about wealth, corruption, and the ability to live a simple, carefree life.

Conclusion. Steinbeck's writing style mirrors his characters. The author writes as the men

would literally speak, but on a deeper level, the language of the book is simple but compelling—just like the characters. Steinbeck often populated his stories with struggling characters; his works examined the lives of the working class and migrant workers during the Dust Bowl and the Great Depression. The qualities that most characterize the work of John Steinbeck are a supple narrative style, a versatility of subject matter, and an almost mystical sympathy for the common human being. Yet, his literary place in American literature has been much debated and often dismissed by literary critics. Steinbeck is often written off as a 1930's social commentator-and thus his ecological awareness, his political and social views, and the astonishing range of his work is not given the credit it deserves. Steinbeck remains one of the most gifted and widely read authors of the twentieth century. His books continue to sell millions of copies both nationally and internationally. His themes cover a broad range of issues-social, political, moral, and environmental. In conclusion, Steinbeck's literary importance within American literature can be attributed to his brutally realistic depictions of life that documented one of the most significant periods in American history.

References:

1. "Biography - National Steinbeck Center". National Steinbeck Center. Retrieved 24 November 2020.
2. "Tortilla Flat - Contemporary Reviews". San Jose State University. Retrieved 24 November 2020.
3. Benson, Jackson J. (ed.) The Short Novels of John Steinbeck: Critical Essays with a Checklist to Steinbeck Criticism. Durham: Duke UP, 1990 ISBN 978-0-8223-0994-9.
4. "Nobel Prize in Literature 1962". Nobel Foundation. Archived from the original on October 21, 2008. Retrieved October 17, 2008.
5. DeMott, Robert and Steinbeck, Elaine A., eds. John Steinbeck, Novels and Stories 1932–1937 (Library of America, 1994) ISBN 978-1-883011-01-7
<https://bookanalysis.com/john-steinbeck/>
<https://gradesfixer.com/free-essay-examples/significance-of-john-steinbacks-works/>

ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛИ АНТРОПОНИМЛЕРИН ҮЙРЕНИЎДИН ЭҲМИЙЕТИ

Джанабергенова Айнура Ниетбай қызы

Нөкис мамлекетлик педагогикалық институты

2-курс магистранты

aynuradjanabergenova272@gmail.com

+99897-560-20-98

АННОТАЦИЯ: Бул изертлеўде қарақалпақ тилиндеги антропонимлерди тил билими көзқарасынан изертлеўдин тил тарийхы, лексикология, ономастика ушын эҳмийетли тәреплери сөз етилген. Қарақалпақ антропонимлериниң түркий антропонимиядағы орны белгилеп өтилген.

ГИЛТ СӨЗЛЕР: антропонимлер, адам атлары, лексика, өзлескен қатлам, өзлик қатлам, тил билими, ономастика, үрп-әдет дәстүрлер.

Тил – адамлар арасындағы қарым-қатнасты иске асырыўшы қурал болып табылады. Ол жәмийетте сөйлесиў, хабарлаў, тәсир етиў сыяқлы хызметлерди атқарады. Қарақалпақ тили лексикасының үлкен қатламын меншикли атамалар, солардың бири антропонимлер курайды. Антропонимлерди илимий жақтан изертлеп үйрениў тил илими, оның бир қатар тараўлары ушын оғада эҳмийетли есапланады. Өйткени, антропонимлер тилдин пүткил раўажланыў тарийхында қәлиплесип барады. Халықтың турмысы, жәмийетлик өзгерислер, сондай-ақ тилдеги түрли жағдайлар антропонимлер системасына да тәсирин тийгизип отырады,

Тил сөзлик қорында антропонимлер лексикасы жәмийеттиң раўажланыўы менен жаңаланып, толысып барады, базада қолланыўдан шығып қалыўы жағдайлары да бақланады. Буны, әсиресе, тарийхый шығармалар, естеликлер тилиндеги антропонимлер анализинен көриўге болады.

Антропонимика ономастиканың бир тараўы болып, онда жеке адам аты, фамилиясы, әкесиниң аты, атақ (титул) аты, жасырын (псевдоним) аты, лақап аты, қулласы, адамға байланысly қойылған барлық атлар үйрениледи. Антропоним термини грекше *anthropos* – «адам» хәм *онима* «ат, атама, исм» мәнилери билдиреди. Меншикли атамалардың басқа түрлерине салыстырғанда антропонимлер көплеген тиллерде бир қанша кең хәм хәр тәреплеме үйренилген. Түркий тиллерде де бул бағдарда табысly илимий жумыслар орынланды.

Хәр қандай тилдеги меншикли атаманың (адам аты, жер-суў аты) жүзеге келиўиниң өз алдына тарийхы бар. Антропонимлердин тийкарғы хызмети жәмийетте адамларды бир-биринен ажыратып көрсетиў болып табылады. Қойылған исим адам туўылғанынан баслап оның дүньядан өткенге шекем өзи менен бирге жасайды. Сол ушын да туўылған нәрестеге жақсы исимди таңлап қойыў жумысын халық үлкен парыз деп билген. Антропонимлерди үйрениў нәтийжесинде халықтың тарийхы, үрп-әдет дәстүрлери, дүнья танымы, исеними сыяқлыларды билиўге болады.

Бизге белгили, дүньяда халықлар, миллетлер, түрли тиллерде сөйлесиўшилер оғада көп. Солай екен, олардың хәр бириниң өзлерине тән ат қойыў дәстүрлери, өзгешеликлери көзге тасланады. Хәттеки, айырым адам атларын еситиўден оның қайсы миллетке тийисли екенин анықлаў мүмкиншилиги пайда болады. Қарақалпақша адам атларының да өзлериниң қойылыў өзгешеликлери хәм дәстүрлери бар. Айырым адам атлары белгили бир мақсетлерге тийкарланып қойылған болса, басқалары туўылған баланың туўылыў халатларына, орнына, белгиси тағы басқаларға арналып қойылады [2. 46]. Буларды илимий жақтан үйрениў тек тил билиминиң ономастикасы ушын емес, соның менен бирге халықтың туўылған нәрестеге ат қойыў дәстүрлери хәм де этномәдени, диний исенимлери ҳаққында кең мағлыўмат алыў имканиятлары пайда болады. Мәселен, түркий хәм қарақалпақ тилинде көп жумсалатуғын *Абдулла*, *Қудайберген*, *Алламберген*, *Шүкиралла*, *Нағметулла* сыяқлы исимлер Аллаға, ал *Муўса*, *Даўыт*, *Мухаммед* сыяқлы исимлер Алланың оның сахабалары, пайғамбарның исимлери есапланады. Өзбек тили антропонимикасы тараўының жетик қәнигеси Э.Бегматовтың мына пикири итибарға ылайық: «Хәр қандай тарийхый дәўир өзиниң материаллық хәм руўхый зәрүрликлери, талапларына қарай нәрестеге исим бериў

дәстүрлерине де тәсир көрсеткен, өз қарасларына сәйкес түрде исим бериў қағыйдаларын жаратқан хәм адамлардан оған әмел етиўди талап еткен. Солардан Орайлық Азия халықларының араблар басып алыўларынан кейинги дәўирде нәрестеге ат бериў әдетлеринде жүз берген өзгерислери буның дәлили бола алады» [1. 190]

Булардан басқа, қарақалпақ хәм олар менен бирликте жасап киятырған халықлардың нәрестеге исим бериў дәстүрлеринде тәбиятқа болған мүнәсибетлерин де көриўге болады: *Бәхәргүл, Даўылбай, Қаржаў, Айтолды, Жайлаўбай* т.б.

Хәзирги қарақалпақша адам атлары өзиниң шығысы бойынша хәр қыйлы қатламларға тән. Олардың көпшилиги түркий тиллерге ортақ болса, және бир топары араб, парсы, рус хәм европа тиллерине тийисли [3.12]. Демек, қарақалпақ тили аноропонимлер системасы түрли тиллерге тән болып келеди. Әлбетте, олар түрли себеплерге, атап айтқанда, экономикалық, мәдений байланыслар, жәмийетлик-сиясий дүзимлер нәтийжесинде өзлескенине даў жоқ. Олардың айырымларына төменде тоқтап өтпекшимиз:

1. Түркий-монғол тиллерге ортақ атлар – *Алма, Қарлыбай, Арыслан, Шыңғыс, Орал, Артық, Сүйин* т.б. Бул топарға тән адам атларды хәзирги көпшилик түркий тиллерде ушыратыў мүмкин. Бирақ, олар айырым фонетикалық, грамматикалық өзгешеликлерге ийе.

2. Араблық шығысқа тән атлар – *Садық, Султан, Қабыл, Қәдир, Бахыт, Малийқа, Хатира, Әзиза, Жамал* т.б. Қарақалпақ тили антропонимлер системасында араблық шығысқа ийе адам атларының жийи қолланылыўы жоқарыда айтқанымыздай бир қатар себеплер менен байланысly.

3. Парсы тилине тән атлар – *Хамра, Пирим, Тәжи, Хожса, Шийрин, Гүлжан, Гүлзар, Гүлзада, Фархад, Рустем*, т.б. Парсыша исимлердиң өзлесиў себеби, бириншиден, усы тил ийелериниң түркий халықлар менен қоңсылас жасаўы, екиншиден, Ислам дини тәсири менен байланысly деп қараўға болады.

4. Рус тили, ол арқалы басқа тиллерден өзлескен адам атлары – *Света, Роберт, Артур, Оксана, Лаура, Лариса, Флора, Елеонора, Елвира, Елмира, Жанна, Борис, Виктор, Валентина, Виталий, Леонид, Людмила*, т.б. Булардың бир қатары рус тили арқалы басқа тиллерден (латын, грек) өзлескен.

Жуўмақалап айтқанда, хәр бир тил антропонимлер системасы курамы хәм тарийхый шығысы бойынша түрли тиллик қатламларға тән. Бул қарақалпақ тили антропонимлер системасына да тийисли деўге болады. Әлбетте, қайсы бир тилде болмасын өзге тиллердиң элементлериниң ушырасыўы тәбийий жағдай есапланады. Бул болса, тил сөзлик курамының раўажланыўына, және де байыўына тәсир етеди. Сонлықтан да ономастикалық материаллар, соның бири антропонимлерди илимий көзқарастан изертлеп үйрениў тил билими, оның лексикология, ономастика, лингвомәденияттаныў тараўлары ушын әҳмийетли есапланады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЯТЛАР

1. Бегматов Э. Ўзбек тили антропонимикаси. – Тошкент: Фан, 2013.
2. Сайымбетов О. Қарақалпақша адам атларының қойылыў өзгешеликлери. Қарақалпақ тил билиминиң гейпара мәселелери. Илимий топлам. Нөкис: Билим, 1994.
3. Сайымбетов О. Қарақалпақ тилиндеги меншикли адам атлары. Нөкис: Билим, 2000.

ANTONYMY AS A LEXICAL PHENOMENON IN THE RUSSIAN LANGUAGE

M.F. Aisina

"Tashkent State Technical University
Almalyk branch. TSTU AF"
Almalyk city (Republic of Uzbekistan)
E-mail: manzura.aysina@mail.ru

Abstract: The concept of antonymy is one of the most interesting lexical phenomena. The article examines the basis of antonymy, i.e. the concept of the opposite, which is noted by many linguists.

Keywords: antonyms, antonymy, vocabulary, semantics, opposite, inversion, inconsistency.

The concept of antonymy is one of the most interesting lexical phenomena. The basis of antonymy is the concept of opposition, which is noted by many scientists - linguists.

Antonyms represent a fairly large group of words in the vocabulary of the Russian language, as it reflects the essential side of the lexical-semantic system relationships in the vocabulary of the Russian language. In modern linguistics, synonymy and antonymy are considered as extreme, limiting cases of interchangeability and opposition of words in content. At the same time, if semantic similarity is characteristic of synonymic relations, then semantic difference is characteristic of antonymic ones [3, 41]. Akhmanova O.S. defines antonyms as words: "Words opposed to each other as correlative (Russian brother - sister), as denoting an oppositely directed action (Russian leave - come), etc." [2, 48].

Such a phenomenon as antonymy is due to the peculiarity of the perception of contradictory reality by a linguistic personality, which consists of the unity and struggle of opposites. In this connection, contrasting words, as well as the concepts they denote, are not only opposed, but also closely related. Therefore, the most important task in the study of antonymy is the disclosure of the concept of opposition. Depending on the specific conditions, a variety of objects of the concept and the words corresponding to them can contrast with each other [5, 59].

Antonymic relations represent the most "strong" type of paradigmatic relations, since antonyms do not exist outside the context of each other and can only be understood simultaneously.

Despite the fact that antonymy is one of the most important lexical phenomena in the language, there is still no generally accepted opinion as to which bundles of words should be classified as antonyms and what constitutes the concept of "antonymy".

Yu.D. Apresyan believes that the fundamental concepts of antonymy are the concepts of "opposite", "reverse", "inconsistency". The researcher, considering the interpretation of these words, comes to the following definition of the concept of opposition. Antonyms, but according to Yu.D. Apresyan, may have opposite meanings, for example, long - short, wide - narrow, reverse evaporate - condense; blind-unstick, contradictory sighted - blind values [1].

Linguists have identified various types of antonyms. Depending on the specific conditions, a variety of objects, concepts and the corresponding words can contrast with each other [4, 259]. There is a division of antonyms based on the division of the opposite into types. We, following L.A. Novikov, we distinguish the following types of antonymy.

1. The counter-opposite, which is expressed by the extreme symmetrical members of the ordered set (contra-species concepts), between which there is an intermediate link, "young - (not old, not young, elderly) - old" "cold - (not hot, cool, warm) - hot", etc. This type is the most common and is at the basis of the antonymy of words containing an indication of quality.

2. Contradictory opposition, which differs from the opposite in that between the opposing members (species concepts), which complement each other to a single whole (generic concept) and are inherently limiting, there is no middle intermediate link: "live" - "dead", "true" - "false", "together" - "apart", etc.

3. Vector opposite, which is the opposite of multidirectional actions, movements, signs: enter - exit, sit down - stand up, etc.

All types of opposition underlying the corresponding classes of antonyms reveal a common feature of antonymy - the presence of the ultimate negation in the interpretation of one of the members of the antonymic pair: 1) young - old (old = "extremely middle-aged"); 2) true - false

(false - untrue, completely opposite to true).

From the point of view of the ratio of language and speech, antonyms are divided into:

1. Language (usual) - antonyms that exist in the language system, for example, rich - poor.
2. Speech (occasional) antonyms that arise and exist at a certain moment in speech, in a certain context (brilliance (here: in the meaning of wealth) - poverty). It is these antonyms that are often found in literary texts, as well as proverbs and sayings. The polarity of the meanings of such words is not fixed in the language, their opposition is of an individual authorial nature.

The writer can identify opposite qualities in various concepts and, on this basis, contrast them in speech: not a mother, but a daughter; sunlight - moonlight; one year is a lifetime. However, the words that name such concepts are not antonyms, since their opposition is not reproduced in the language, it is occasional.

Thus, the most important criterion for distinguishing antonymy as a linguistic phenomenon is the systemic relations of words in the vocabulary. A systematic approach in describing the opposite qualities of various objects and concepts allows one to penetrate into the very depths of this phenomenon, reveal its patterns, and explain the features of the use of antonyms.

List of used literature

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка - М.: Восточная литература РАН, 1995. — 472 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. - М.: Либроком, 2010. - 576 с.
3. Белянин, В. П. Психологическое литературоведение. Текст как отражение внутренних миров автора и читателя. // В. П. Белянин. - М.: 1 Генезис, 2009. - 320 с.
4. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке. - М.: Мысль, 1993. — с. 259.
5. Норман. Б.Ю. Грамматика творящего. От замысла к высказыванию. // Б.Ю. Норман - М. Либроком, 2011. - 230 с.

JADID DRAMALARIDA TA'LIM-TARBIYA MASALASI

Ahmedova Vaziraxon Asqarovna

I.Karimov nomidagi TDTU OF “O‘zbek tili va adabiyoti”

kafedrası mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha

falsafa doktori (PhD)

vaziraahmedova1112@gmail.com

Isroilova Zamira Bahtiyor qizi

I.Karimov nomidagi TDTU OF

Metallurgiya va kimyo texnologiya fakulteti

1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada jadilda adabiyotining yorqin namoyondasi, Turkiston jadidlarining yo‘lboshchisi M.Behbudiyning “Padarkush” dramasi tahlilga tortilgan. Dramadagi ma‘rifatparvarlik g‘oyalarining yoritilishi Ziyoli, Domla kabi obrazlar tahlili orqali yoritib berilgan.

KALIT SO‘ZLAR: drama, jadidchilik, ma‘rifatparvarlik, syujet, kompozitsiya, pesa, replika, remarka.

O‘zbek adabiyoti tarixida drama janri XX asrning boshlarida shakllangan bo‘lsada, bu janrning ildizlari o‘zbek adabiyoti tarixining uzoq davrlariga borib taqaladi: o‘zbek xalq og‘zaki dramalari, laparlar, yor-yorlar, yozma adabiyotdagi dramatik vaziyatlar uning shakllanishida asos vazifasini bajargan. Biroq, Yevropadagidek chinakam drama XX asr boshlarida paydo bo‘lgan. Drama janrini yaratishga intilish, jadid adabiyoti vakillari ijodida yuz bergan. Mahmudxo‘ja Behbudiyning “Padarkush” (1911-1913) dramasi bu sohadagi birinchi asarlardan hisoblansa, undan so‘ng Hamzaning “Zaharli hayot yoxud ishq qurbonlari”, “Ilm hidoyati”, “Paranji sirlari yoxud yallachilar ishi”, Avloniyning “Pinak”, “Advokatlik osonmi?”, “Biz va siz”, A. Qodiriyning “Baxtsiz kuyov”, Fitratning “Abulfayzxon” va boshqa ko‘plab dramalar o‘zbek adabiyotida ushbu janrning paydo bo‘lishi va keyingi rivojiga zamin yaratdi.

XX asr boshida yaratilgan dramalarda ta‘lim-tarbiya va ma‘rifatparvarlik masalalari qay yo‘sinda talqin etilgan? Barchamizga ma‘lumki, jadid dramalarida ijodkorlarning asosiy e‘tibori xalqni uyg‘otishga, ma‘rifatni egallashga da‘vat qilishga qaratilgan edi. Qahramonlar talqinida pand-nasihat ustunlik qilgani bois shu davr jahon dramaturgiyasi namunalariga qaraganda ancha sodda talqin yo‘sini ko‘zga tashlansada, bu davr o‘zbek dramaturgiyasi janr taraqqiyoti uchun poydevor vazifasini o‘tadi. Jadid dramalarida syujet, inson talqini masalasi ancha sodda hal qilingan. U ma‘rifatparvarlikni targ‘ib qilishning eng qulay vositalaridan biriga aylandi. Unda, asosan, jaholatga ma‘rifat qarshi qo‘yiladi va syujet shu o‘zanda kechadi, xarakterlar talqinida ma‘rifat yoki jaholat yetakchilik qiladi.

Ma‘rifatparvarlik masalasi jadid dramalarining deyarli barchasida uchraydi. Ma‘rifatparvarlik g‘oyasi “Padarkush”da Domla, Ziyoli, “To‘y”da Mirzo, “Baxtsiz kuyov”da Ellikboshi, “Advokatlik osonmi?”da Davronbek, “Zaharli hayot”da Maryam va Mahmudxon obrazlari orqali targ‘ib qilinadi. Asriy qoloqlik va jaholatdan qutilishning birdan-bir yo‘li yangi usuldagi maktablar ochish, ayrim urf-odatlarini isloh qilish, zamondan orqada qolmaslik uchun kechayotgan voqelikka to‘g‘ri baho bera olish lozim degan fikr dramada ilgari surilgan ma‘rifatparvarlik g‘oyasining asosini tashkil etadi.

Mana shu ilk dramatik asarlarda hayot voqeligi qay darajada aks ettirilgan edi. Bu asarlar avvalo, o‘sha XX asar tongida xalqimiz uchun zarur bo‘lgan ma‘rifatparvarlik g‘oyalari bilan sug‘orilgandi. Shu o‘rinda, o‘zbek dramasiining ilk namunasi hisoblangan M.Behbudiyning “Padarkush” dramasiiga murojaat etish o‘rinlidir. M. Behbudiyn ushbu asarida hayot voqeligini sodda tarzda yoritib bergan. Zero, pьesasining bosh g‘oyasi qorong‘ulikga g‘arq bo‘lgan xalqni, ma‘rifat chirog‘i bilan yoritish, uni qalbiga ziyo nurini taratish edi. Pesa Behbudiyning yuragidagi dardni, orzu-armonni, idealni yetkazish uchun yozilgan. Dramani diqqat bilan o‘qisangiz, uning tub mohitini va yozuvchining asl maqsadini anglaysiz. Tarixdan bizga ma‘lumki padarkushlik bu katta va og‘ir gunoh. Biz aynan o‘z padarini qotiliga aylangan insonlarni “padarkush” deb ataymiz. Asarda ham Boy o‘g‘lining gumashtalari tomonidan qatl etiladi. Lekin aslida, bu dramada “padar” timsoli orqali Vatan nazarda tutilgan. Vatan otaga qiyoslangan, savodsiz, axloqsiz, tarbiyasiz yoshlar kelajakda o‘z Vatanini parokanda qilib, jarlikka g‘arq qilishi muqarrar degan g‘oya ilgari

surilgan. Bejizga Behbudiy drama qahramonlarini umumiy nom bilan atamagan. Ya’ni Domla – obrazi orqali diniy ilmlar targ’ib qilingan bo’lsa, Ziyoli – obrazi dunyoviy ilmlarning targ’ibotchisi sifatida gavdalangan. Boy – o’sha davrdagi ma’rifatsiz boylarning prototipi qilib olingan. Pesadagi Ziyoli ko’p jihatdan Behbudiyning o’ziga oxshab ketadi. Ziyoli faqat zamonaning ilg’or ilmlarini mukammal egallash orqaligina jaholatdan, turg’unlikdan, baxtsizlikdan qutulish va milliy mustaqillikka erishish mumkin deb biladi.

Pesadagi Ziyoli va unga hamfikir bo’lgan Domullo obrazlari dramaturgning ezgu niyatini ifodalashga xizmat qiladi. Domulla shariat, Qur’oni Karim vositasida ilmu-ma’rifatni targ’ib etadi. Behbudiy pesada oddiy masalani, aytaylik, qorin to’ydirish, boy-badavlat bo’lish muammosini ko’tarmaydi. Domla ham, Ziyoli ham boy bo’lishdan kattaroq, muqaddasroq niyatni – Ona Vatani va xalqi taqdirini o’ylaydilar, ilmsizlik, jaholat va vaqtinchalik boylik kishini oxiri “xor va zor” qiladi, deyilar. Asar o’zbek adabiyoti va san’atida teatrchilikning keng quloch otishiga turtki berdi. Didaktik yo’nalishdagi bu fojia shakl-shamoyili jihatdan, ayniqsa, jahon dramaturgiyasi darajasidan qaraganda ancha sodda bo’lsa-da, bu borada o’zbek madaniyatida qo’riq ochib berganiga ko’ra qimmatlidir. Albatta, jadid dramaturgiyasi namunalari orasida yuksak saviyaga ko’tarilgan, rang-barang kuchli xarakterlari bilan jalb qiladigan, san’atimizda chuqur iz qoldirgan pesalar juda oz edi. Lekin, dramaturgiyamizdagi bunday namunalar yangicha san’at turi an’analarning boshlanishi sifatida muhim ahamiyatga molikdir.

Xulosa qilib aytganda, jadid dramaturgiyasida asosiy bosh g’oya ma’rifatparvarlikni targ’ib qilish, xalqni erk va ozodlikka olib chiqish kabi masala dolzarb bo’lgan. Bu masala hozirgi kunda ham o’z dolzarbligini yo’qotmagan. Har qanday millatni shakllanishida va rivojlanishidagi eng muhim masala bu - ta’lim va tarbiyadir. Mukammal axloqqa, teran fikrga, yuksak intellektual salohiyatga ega insonlar yashaydigan jamiyat aslo tanazzulga yuz tutmaydi.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Алиев А. Истиқлол ва адабий мерос. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – 272 б.
2. Глобаллашув: Бадий талқин, замон ва қаҳрамон. 1-китоб – Тошкент: ФАН, 2018. – 350 б.
3. Глобаллашув: Бадий талқин, замон ва қаҳрамон. 2-китоб. – Тошкент: Тамаддун, 2019. – 206 б.
4. Жалилов Б. Ўзбек драматургияси поэтикаси масалалари. – Тошкент: Фан, 1984. – 144 б.
5. Жалилов Б. Истиқлол ва ўзбек драматургияси масалалари. – Андижон: 2000. – 145 б.
6. Каримов Н. XX аср манзаралари. (Биринчи китоб). – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – 536 б.
7. Каримов Н., Мамажонов С., Назаров Б., Норматов У., Шарафиддинов О. XX аср ўзбек адабиёти тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 1999. – 544 б.
8. Ризаев Ш. Жадид драмаси. – Тошкент: Шарқ, 1997. – 273 б.

КАТЕГОРИИ МЕСТА И ВРЕМЕНИ В РУССКОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.

Саидова Феруза Комол кизи

Факультет Языков. Направление русский язык и литература в иноязычных группах

II-курс магистрантка

+998990193361

Аннотация: Пространство и время входят в число основных смысловых философских категорий, без которых невозможно создание мировоззренческой модели реальности. Представления о пространстве и времени образуют сложную эволюционирующую систему, являющуюся отражением различных пространственно-временных отношений.

Ключевые слова: Пространств, категория, лингвистика, русских народных сказках, социального пространства, категории места и времени.

В лингвистике категория пространства и времени выступают в форме весьма обобщенного теоретико-мировоззренческого осмысления общественно-историческим субъектом пространственно-временных отношений в их всеобщности, целостности, противоречивости, связи с человеком, его местом и ролью в мире. Также в русских народных сказках пространство и время как формы существования материи существуют в реальном мире почти во всех формах, а потому в художественном отражении этого мира они нашли отражение в богатом русском языкознании, художественных образах, связанных с различными языковыми формами и средствами творчества.

Художественная литература манипулирует реальным временем и пространством настолько свободно, насколько это возможно по сравнению с другими формами искусства. В художественном произведении образ пространства и времени всегда показан в символическом и идейном аспекте. Художественный текст, независимо от того, к какому литературному жанру он относится, отражает события, явления или мыслительную деятельность человека в пространственно-временной направленности. Лингвисты рассматривают время и пространство как отражение творческих философских идей, анализируют особенности художественного времени и пространства в разные периоды, литературные направления и жанры, изучают грамматическое время.

Впервые в русской лингвистической литературе термин «категории места и времени» встречается у Петра Перевлесского, рассматривавшего ситуации, связанные с вопросом об отношении определения к обозначаемому. Категории «пространство» и «время» означают формы существования вещей и событий, отражающие, с одной стороны, их сосуществование, сосуществование (в пространстве), а с другой стороны, процессы развития и их обмен. друг с другом (во времени), означает продолжительность (длительность) их существования [245-с.4].

Выявление признаков социального пространства в русских народных сказках позволяет соотнести их с особенностями развития современного российского общества. Современное социальное пространство характеризуется такими признаками как: дискретность, неупорядоченность, амбивалентность, полиролевой характер субъектов. Географическое и природно-климатические условия, место нахождения человека составляют систему упорядоченной структуры социокультурного мира. Сложность и амбивалентность социального пространства обуславливается инвариативностью социальных ролей в обществе. Таким образом, можно определить: «Структуру социального пространства составляет «ансамбль четырех полей» практик: экономической, социальной, культурной, политической...» [71 . С. 182]. Социальное пространство сказки, на наш взгляд, скрепляет фрагментированное (дискретное) пространство общества на основе генетически, исторически и культурно апробированного социально-культурного опыта, самобытного способа осмысления. Современный исследователь социального пространства и социального взаимодействия Л.Н.Виноградова отмечает: «Категории пространства и времени формируются и обретают значимость на основании ключевых коллективных форм деятельности или социальных отношений. Для того, чтобы регулировать социальную

деятельность всего общества, необходимы общие для всех субъектов формы ориентации в мире, в качестве которых выступают пространство и время»

Категории времени в русской сказке называются те слова в предложении, которые объясняют качественность действия или состояния, например: Гулявши много смолоду, умрешь под старость с голоду. Обышновенно мы определяем действие, состояние или качество в отношении А) места. В) времени. С) образности и Д) причинности..." (245, с.41).

Категории времени Перевлесский делит на те, которые обозначают "спокойное пребывание предмета" (выраж. Р.П.; В.П., Д.П., Т.П.), направление действия (выраж. Т.П., Д.П., В.П., - 13 - Р.П.), пределы, в которых совершается действие (выраж. В.П., Д.П., Т.П.), а категория времени на те, которые обозначают известный момент времени, (выраж. Р.П., "В.П.+ в"), период времени без обозначения точного момента (выраж. Т.П., П.П., Д.П., реже - В.П.), продолжение, течение времени (выраж. (В.П.)), начало или конец действия (работая с 12 июля). (245, с.42-50). Таким образом, П.Перевлесский выделяет обстоятельственные слова по содержательному признаку, дает свою классификацию обстоятельств, учитывая значение и его способ выражения.

Категории места и времени в составе простого предложения рассматривает Ф.И.Буслаев: "Сверх определительных и дополнительных должно отличать еще такие члены предложения, которые не состоят в видимой синтаксической связи со словами, к которым присовокупляются; т.е. не согласуются и не управляют; напр., "очень хороший", "идти в город", "идти из городу". Такие слова именуются обстоятельными". Они употребляются в предложении для обозначения места, времени, причины, образа действия или качества, меры и счета (58, с. 269-275).

В отечественной лингвистической литературе XIX века существует несколько подходов к изучению обстоятельств времени и места. Так, для А.Х.Востокова нет различий между категориями и наречиями. Он, например, считает наречиями, "буквами" "столбом", "на здоровье" в предложениях: "Письмо писано крупными буквами". "Пыль столбом поднялась". "Кушайте на здоровье". (78, с. 263-282).

Можно сказать, что, несмотря на острую критику обстоятельства места и времени как члена предложения, преобладающей тенденцией в русской дореволюционной лингвистике было выделение этих пространств как части предложения, как грамматической содержательной категории.

Список литературы:

1. Афанасьев Н.А. Народ-художник: Миф. Фольклор. Литература. - М.: Советская Россия, 1986. - 498 с.
2. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. - М.: Флинта: Наука, 2004. - 496 с.
3. Белошапкина В.А. Современный русский язык. Синтаксис. - М., 1977, - 248 с. 13. Латова Н.В. Чему учит сказка? (о российской ментальности) // Общественные науки и современность. - 2002. - № 2. - С. 180-191.
4. Герчук Ю.А. Художественные миры книг / Ю. А. Герчук. - М., 1984. - 208 с.
5. Лихачев Д.С. Историческая поэтика русской литературы. -СПб.: Алетейя, 1999. - 528 с.
6. Метелинский Е.М. Миф и сказка // Фольклор и этнография. - Л.: Наука, 1970. - С. 46-70.
41. Мухин. А.М. Лингвистический анализ. - Л., 1976, - 282 с.
7. Пресняков О.П. А.А. Потебня и русское литературоведение конца XIX - начала XX вв. - М.: Наука, 1978. - 235 с.
8. Русская мифология. Энциклопедия / под ред. Е.М. Мадлеевской. - М.: Эксмо, 2007. - 784 с.

HAJV VA MATNNING ASL MOHIYATI VA TARJIMADAGI O'RNI

Rajabova Salimaxon Olimjon qizi

O'zbekiston Milliy universiteti

Xorijiy filologiyasi fakulteti

Lingvistika yo'nalishi magistranti

+998 91 131 12 69

rajabovasali95@gmail.com

Annatsiya: Mazkur maqolada hajviy matn nima, uning boshqa matn turlaridan farqi va alohida xususiyatlari to'g'risida so'z boradi. Shuningdek, bugungi kunda hajviyani tushunish yozma nutq turlari uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ochib berilgan. Hajviya turlariga alohida to'xtalib, har bir turning xususiyatlari tavsiflangan. Hazil, istehzo va kinoya kabi mohiyatni o'zida aks ettiruvchi kontekstlarni tushunish tamoyillari yoritilgan.

Kalit so'zlar: kognitiv lingvistika, hajv, matn, komediya.

“Matn lingvistik tadqiqotlarning murakkab obyektlaridan biri sifatida o'z tarkibiy elementlari, sathi va ko'p pag'onali shakllanishga egaligi bilan izohlanadi”[1]. Shu sababli matnning amaliy, lisoniy va funksional majmuaviy tasviri va tavsifida to'g'ridan to'g'ri insonning ijtimoiy hayotidagi voqealar tasvirlanadi.

Matn kognitiv lingvistika, lingvomadaniyat, pragmal lingvistika, semiotika, psixolingvistika kabi fanlar bilan uzviy bog'liqdir. Jumladan, matn pragmal lingvistikasi matnning muallif va kitobxon o'rtasidagi o'zaro ta'sir doirasini aniqlashga qaratilgan. Matn pragmal lingvistikasi bo'yicha jahon tilshunosligida E.S.Lotman, Robert de Halliday, Z.Y.Turayeva, I.P.Susov kabi tilshunoslari, o'zbek tilshunoslari G.Boqiyeva, Sh.Safarov, D.Ashurovalarning ishlarida o'rganilgan. R.Shirnova, A.Mamatov, O.Mo'minov, A.Mamantovlar esa matnni madaniyat va til o'rtasidagi ta'sirini, bir-biriga bog'liqligini o'z ishlarida ko'rsatib o'tishgan.

N.S. Valgina o'zining “Теория текста: учебю пособие” kitobida matn haqida quyidagi fikrlarni aytib o'tgan. “Har qanday kichik matn, uning maqsadli kommunikativ muloqot xususiyatiga ega bo'lgan nutq tuzilmasi sifatida, nafaqat til birliklari, balki psixologik, emotsional hamda kognitiv asoslarda o'z ifodasini topadi. Bu matn doirasida tipologik amallarni qo'llash jarayonida aniqroq namoyon bo'ladi. U matn tipologiyasi bo'yicha bir qator mezonlarni ishlab chiqdi. Jumladan, funksional, informatsion, struktur-kommunikativ kabi ko'rsatgichlarga matnning asosiy belgilari sifatida qaraydi. N.S. Valginaning aytisigicha, bu kabi mezonlarni ko'plab keltirish mumkin. Chunki ular matn tarkibini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi”[2].

“Humour” ya'ni hajv termini asli lotincha “suyuqlik” ma'nosini anglatuvchi “umor” so'zidan kelib chiqqan va tibbiyot termini sifatida qo'llangan[3]. “Humour” termini hozirgi kungacha yetib kelgan. Lekin, o'zining asl ma'nosini batamom yo'qotgan. Chaironing “Translation, humour and literature” kitobida yozishicha, bugungi kunda u “panadagi termin” bo'lib “komediya”, “kulgi”, “kulgili” kabi tushunchalarni qamrab oladi[3]. Demak, Chaira ta'kidlagan “kulgi”, “komediya”, “kulgili” tushunchalari insonlarning og'zaki va yozma nutqidagi matnlarda aks etadi va bunday matnlar hajviy matnlar deb ataladi. Hajviy matnlarni tarjima qilish borasida tadqiqot olib borishda “hajv” tushunchasining asl mohiyatini ochib berish muhim ahamiyat kasb etadi.

“O'zbek tilining izohli lug'ati”da hajvga quyidagicha ta'rif berilgan: “ayrim shaxs yoki ijtimoiy hayotdagi nuqsonlarni kulgi ostiga olib, masharalab aytilgan (yozilgan) gap, jumla, bayt, asar”[4]. Macmillan izohli lug'atida “yumorning biror holat yoki tadbirni kulgili qilish sifati, kulgili aytilgan yoki qilingan narsa, biror narsaning kulgiligini bilish qobiliyati” kabi ta'riflarni uchratish mumkin[5]. Oxford Advanced Learners Dictionary lug'atida esa “yumor – biror narsadagi uni kulgili yoki qiziqarli qilib ko'rsatadigan sifat, kulgili narsalarga kulish qobiliyati” [6] deya izoh beriladi. Demak, mohiyatan hajvning o'zbek va ingliz xalqlari tafakkurida o'ziga xos farq va o'xshashliklari mavjud. Bu ikki tildagi o'xshashlik hajvning bosh mezonini biror narsani kulgili qilib aytib berish bo'lsa, farqli jihati esa, inglizlar uchun hajvning mohiyati odatiy holat yoki tadbirni kulgili qilish qobiliyati hisoblansa, o'zbeklar odatda ijtimoiy hayotdagi nuqsonlarni kulgi ostiga olishadi.

Alison Ros hajv haqida bir necha fikrlar aytib o'tadi: “biror shaxsni kuldirish yoki tabassum hadya etish jarayoni”, “hajv jamiyatda tez-tez uchraydigan hodisa va inson ta'sirining juda muhim

qismi xisoblanadi”, “hajv ta’sir kuchiga ega, u siyosiy satirada hazil orqali do’stlik o’rnatish va boshqa munosabatlarni saqlash yo’li sifatida foydalaniladi”[7]. Demak, hajv ijtimoiy mohiyatga ega. Hajv kishilik jamiyatidan tashqarida paydo bo’lishi, yashashi mumkin emas. U xalq ichida, omma orasida vujudga keladi, aniq maqsadga yo’naltirilgan, ma’lum vazifani bajarishga qaratilgan bo’ladi. Haqiqiy hajviya inson uchun, jamiyat uchun xizmat qiladi. Shuning uchun ham uning ijtimoiy mohiyatisiz, xalqdagi rolsiz tasavvur qilib bo’lmaydi.

Adabiyotlar ro’yxati

1. Земская Ю.Н., Качесова И.Ю., Комиссарова Л.М., Панченко Н.В., Чувакин А.А. Теория текста: учеб. пособие. Москва; Флинта, Наука; 2010.- 71с
2. Валгина Н.С. Теория текста: учеб. пособие. – М.:Логос,2003: 112-115с
3. Chairo D. Translation, humour and literature. – London, 2010. – P.13.
4. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5-жилд. –Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007.– Б. 477.
5. Macmillan For Advanced Learners. Printed and bound in Malaysia, in 2010. – P. 740.
6. A.S. Hornby. Oxford Advanced Learner’s Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, – P. 761
7. Ross A. The language of humour. – London: Routledge, 1998. – pp. 1-8.

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 7-ҚИСМ

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.04.2023

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000
